

**Η Γνωμοδότηση του Δ.Δ. περί των
«Νομικών Συνεπειών από την Οικοδόμηση
του Τείχους στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά
Εδάφη»: Ποιά Συμπεράσματα;**

*Στρατής Γ. Γεωργιάδης, Δικηγόρος Πάρ' Αρείω Πάγω**

Ευχαριστώ Κύριε Πρόεδρε.

Κυρίες και Κύριοι καλησπέρα Σας.

1. Όταν ένας παρεμβαίνων προετοιμάζει τη σύντομη ομιλία του, γνωρίζοντας ότι αυτή θα λάβει χώρα Σάββατο απόγευμα, δηλαδή, προς το τέλος του έντονου, συναρπαστικού και ενδιαφέροντος ετήσιου Συνεδρίου της Εταιρείας μας, η απώλεια χρόνου είναι δυνατόν ν' αποδειχθεί καταστροφική γι' αυτόν και, ίσως, ευεργετητική, εάν όχι σωτήρια για το ήδη καταπονημένο ακροατήριο.

* LL.M. (i) (Cantab., Hughes Hall), Νομικός Σύμβουλος της JAT AIRWAYS. Μέλος R.C.I.L. (Cambridge), A.S.I.L., B.I.I.C.L., I.L.A. & E.E. Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων. Ευχαριστίες οφείλονται στους καθηγητές μου J. Crawford (Cantab.), V. Lowe (Oxon.) & Chr. Greenwood (Cantab. & L.S.E). Φυσικά, ο γράφων παραμένει αποκλειστικά υπεύθυνος για κάθε σφάλμα ή παράλειψη. Οι θέσεις που εκφράζονται στο παρόν άρθρο είναι προσωπικές και δεν αντανακλούν αναγκαία τις απόψεις και την πολιτική της JAT AIRWAYS. Στο εις χείρας κείμενο διατηρήθηκε η μορφή του προφορικού λόγου, προστέθηκαν μόνο οι αναγκαίες υποσημειώσεις, οι δε μεταφράσεις έγιναν από το γράφοντα.

2. Καθίσταται, επομένως, επιτακτική η ανάγκη να μη χαθεί ούτε στιγμή και να υπάρξει ένας σαφής προσδιορισμός των ορίων (προεχόντως των χρονικών) της παρέμβασης. Σκοπός της είναι να επισημάνει ένα γενικό και τρία ειδικότερα θέματα, από την πληθώρα των ζητημάτων του *jus in bello*, που η γνωστή γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου (εφεξής, Δικαστηρίου) έχει κληροδοτήσει στη διεθνή πρακτική και στη νομική επιστήμη, δηλαδή, συγκεκριμένα, την εφαρμογή των κανόνων (και ποιών;) του δικαίου της Χάγης και της Γενεύης στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά εδάφη, τα ζητήματα της στρατιωτικής αναγκαιότητας (*military necessity*), της δημογραφικής αλλοίωσης και του σεβασμού της ιδιωτικής περιουσίας του πληθυσμού των Κατεχομένων σε σχέση με την κατασκευή του τείχους, των παρελκομένων του (φράκτη, οδικού δικτύου κλπ) και τη θέσπιση των σχετικών κανόνων από την Κατέχουσα Δύναμη στην Παλαιστίνη.

3. Τα εξετασθέντα από το Δικαστήριο **ζητήματα αρμοδιότητας και δικαιοδοσίας** του για την έκδοση της άνω Γνωμοδότησης¹, δεν θα τύχουν σχολιασμού – ευτυχώς για εκείνα, αν και αποτελούν, σύμφωνα με τον **Sir Hersch Lauterpacht**², το δικαιολογητικό λόγο της ύπαρξης σε διεθνείς διαφορές ημών των δικηγόρων, οι οποίοι, όπως χαρακτηριστικά γράφει,

«[...] αγχωμένοι να υπογραμμίσου[με] το νομικό χαρακτήρα της επιστήμης [μας], έχου[με] την τάση να περιβάλου[με] τις προφανείς ατέλειες του διεθνούς δικαίου ως δικαίου με την αυθεντία απλοϊκών νομικών αντιλήψεων, οι οποίες είναι συμφυσείς προς τη φύση της διεθνούς κοινωνίας».

¹ Πενήντα δύο (52) συνολικά παράγραφοι του Σκεπτικού.

² Στον πρόσφατα εκδοθέντα 5^ο τόμο των Συμμεϊκτων του, *International Law – Collected Papers*, vol. 5, *Disputes, War and Neutrality*, Cambridge U.P. 2004, 28.

4. Ο Δικαστής **Shahabudeen** στη γνωστή μονογραφία του ³, καταλήγει στην κρατούσα παραδοχή ότι αν και η γνωμοδότηση δεν διαθέτει τη δύναμη δεδικασμένου, κατά την έννοια του άρθρου 59 του Κατ.Δ.Δ., είναι, πάντως, μία αξιόπιστη κι έγκυρη αποτύπωση των κανόνων του διεθνούς δικαίου, τουλάχιστον όσο και μία απόφαση που έχει εκδοθεί σε μία κατ' αντιδικία διαφορά. Ο **Rosenne**, στο δίτομο έργο του για το Δικαστήριο ⁴, τονίζει ότι

«μία γνωμοδότηση προσδιορίζει γενικά κι εν εκτάσει το νόμο, τρόπον τινά *erga omnes*».

Αλλά κι η Πράξη δέχεται ότι

«μία γνωμοδότηση διαθέτει»,

όπως από ετών είχε επισημάνει ο Δικαστής **Winiarski** ⁵

«υψηλή νομική αξία και επηρεάζει καίρια τη διαμόρφωση της νομολογίας».

Ο Δικαστής **De Castro** έχει με νόημα υπογραμμίσει ότι

«η νομική ανάλυση μίας γνωμοδότησης επηρεάζει τα δικαιώματα ακόμα και των Κρατών που δεν έχουν συμμετάσχει στη διαδικασία έκδοσης της γνωμοδότησης και, συνεπώς, συνεισφέρει στη διαμόρφωση νέων κανόνων διεθνούς δικαίου» ⁶.

5. Εάν ληφθεί υπόψη η γενική απροθυμία των Κρατών να υποβάλουν σε διεθνή δικαιοδοτική κρίση πράξεις ή παραλείψεις τους, για τις οποίες υπάρχει έστω και απόμακρη πιθανότητα να τυποποιηθούν σαν παραβάσεις κανόνων του ανθρωπιστικού δικαίου, εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι η σχολιαζόμενη γνωμοδότηση δεν είναι δυνατό να περάσει απαρατήρητη.

³ Precedent in the World Court, Cambridge U.P. 1996, 166 et seq.

⁴ The Law and Practice of the International Court, 1920 – 1996, 3rd Ed., Vol. III – Procedure, Martinus Nijhoff 1997, 1759.

⁵ Δυστάμενη Γνώμη, Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania, ICJ Rep. 1950, 91 – 92.

⁶ Χωριστή Γνώμη, South West Africa, Sec. Phase 1966, ICJ Rep. 1966, 173 – 174.

Κυρίες και κύριοι

6. Το Δικαστήριο κατάστρωσε με ιδιαίτερη προσοχή τη μείζονα σκέψη της γνωμοδότησης κι εντόπισε με δωρική απλότητα το εφαρμοστέο γενικό κι ειδικό διεθνές δίκαιο (παράγραφοι 86 – 113). Ειδικά σε ό,τι αφορά το ανθρωπιστικό δίκαιο που ενδιαφέρει εν προκειμένω, υπογράμμισε emphaticά την πλήρως υποστηριζόμενη από τη διεθνή πρακτική αντίληψη ότι οι Κανονισμοί της Χάγης (1907) αποτελούν μέρος του γενικού διεθνούς δικαίου, ενώ η τέταρτη Σύμβαση της Γενεύης εφαρμόζεται συμπληρωματικά προς τις προβλέψεις των άνω Κανονισμών. Ειδικά για την τελευταία (Σύμβαση Γενεύης) και την υποστηριζόμενη από το Ισραήλ άποψη περί *ex gratia et de facto* εφαρμογής της στα Κατεχόμενα, λόγω του ότι αυτά δεν αποτελούσαν κυρίαρχο έδαφος ενός Συμβαλλόμενου Μέρους κατά το χρόνο έναρξης των εχθροπραξιών, το Δικαστήριο υιοθέτησε μία διορθωτική τελολογική ερμηνεία. Αφού επανέλαβε ότι τόσο το Ισραήλ όσο κι η Ιορδανία ήταν συμβαλλόμενα μέρη στη Σύμβαση της Γενεύης όταν έλαβαν χώρα οι μεταξύ τους εχθροπραξίες το 1967, έκρινε ότι η παρ. 2 του άρθρου 2 δεν πρέπει να ερμηνευθεί συσταλτικά. Τουναντίον, αφού αποσκοπεί στην όσο το δυνατό ευρύτερη προστασία των αμάχων που βρίσκονται υπό την εξουσία της κατέχουσας δύναμης, το νομικό καθεστώς των κατεχομένων (από πλευράς κυριαρχίας) δεν επηρεάζει την εφαρμογή της Σύμβασης της Γενεύης. Στο σημείο αυτό ο Δικαστής **El Araby**⁷ προσφέρει μία διεισδυτική και πλήρως τεκμηριωμένη ανάλυση των επιμέρους ζητημάτων. Τέλος, εντύπωση προκαλεί η έλλειψη οιασδήποτε αναφοράς, από πλευράς του Δικαστηρίου, ως προς τον εθιμικό ή μη χαρακτήρα ορισμένων, συναφών, διατάξεων του Α΄ Πρωτοκόλλου 1977, η δε σχετική σιωπή φρονώ ότι πρέπει να εκληφθεί ως άρνηση αναγνώρισης χαρακτήρα γενικού διεθνούς δικαίου στις άνω διατάξεις.

⁷ Χωριστή Γνώμη, παρ. 2.1 – 3.4.

7. Το Δικαστήριο κινήθηκε, προσεκτικά αλλά ορθά, *de lege lata* προς την κατεύθυνση της στενής γραμματικής ερμηνείας σε ό,τι αφορά την εφαρμογή αποκλειστικά των ρητά προβλεπόμενων δικαιωμάτων του υπό κατοχή πληθυσμού, σύμφωνα με το άρθρο 6 της Σύμβασης της Γενεύης (κι όχι ολόκληρης της Σύμβασης), μετά την πάροδο της προβλεπόμενης ενιαύσιας προθεσμίας από τη γενική λήξη των εχθροπραξιών, χωρίς τούτο να συνεπάγεται ότι η Κατέχουσα Δύναμη παύει να είναι κατέχουσα δύναμη. Διαφορετική προσέγγιση (δηλ. ως προς το πλήρες εφαρμόσιμο της Σύμβασης Γενεύης) την οποία εισηγούνται μ' ένταση ορισμένοι σχολιαστές της γνωμοδότησης⁸, θ' αποτελούσε, με όλο το σεβασμό, δείγμα δικανικού ακτιβισμού. Δύσκολα θα συμβιβαζόταν με την ανεπίσημη, πλην όμως ιδιαίτερα βαρύνουσα, ερμηνεία που έχει υιοθετήσει ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός από το 1958 μέχρι και σήμερα (καταρχήν «όταν πέσει η τελευταία σφαίρα»⁹), ερμηνεία που έχει εν πολλοίς ευλογηθεί από τη διεθνή πρακτική. Βέβαια, για την πληρότητα του λόγου, είναι χρήσιμη η υπενθύμιση ότι η προσωρινότητα και η μη οριστικότητα αποτελούν αναγκαία χαρακτηριστικά του θεσμού της πολεμικής Κατοχής. Τουλάχιστον αυτή ήταν η άποψη της πλειοψηφίας το 1949, η οποία επιβεβαιώθηκε από τη μεταγενέστερη διεθνή πρακτική, πλην ορισμένων εξαιρέσεων, τα δε Παλαιστινιακά Κατεχόμενα αποτελούν μία από αυτές, λόγω της μακράς διάρκειας (1967 – σήμερα) της κατοχής. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ουσιαστικά το χαρακτηριστικό dictum του **Christopher Greenwood**, ότι

⁸ Ardi Imseis, *Critical Reflections on the International Humanitarian Law Aspects of the ICJ Wall Advisory Opinion*, στο σχετικό Agora του AJIL 99 (2005) 102, 105 et seq. Χρήσιμα είναι και τα λοιπά άρθρα για την υπό σχολιασμό Γνωμοδότηση.

⁹ ICRC, *Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War: Commentary*, Pictet ., Gen Ed. 1958, Commentary, 62.

«[...] δεν υπάρχει κάποια ένδειξη ότι η διεθνής κοινότητα επιθυμεί να χορηγήσει στην Κατέχουσα δύναμη μία *carte blanche*»¹⁰.

8. Μέσα σε τρεις παραγράφους¹¹ το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της **στρατιωτικής αναγκαιότητας**. Όπως είναι γνωστό, πρόκειται για έναν εξαιρετικό θεσμό, στενά ερμηνευτέο, που, αν και παράγωγο του γενικού διεθνούς δικαίου, έτυχε από τις αρχές του περασμένου αιώνα αναλυτικού προσδιορισμού και σχολιασμού. Η στρατιωτική αναγκαιότητα δεν αποτελεί *preter legem* θέσφατο, το οποίο καταλύει τις διεθνείς υποχρεώσεις των Κρατών στα πλαίσια μίας ένοπλης σύρραξης ή στην περίοδο στρατιωτικής κατοχής. Είναι μία παρέκκλιση, που εφαρμόζεται σ' εκείνες μόνο τις νομικές υποχρεώσεις (πάντα στα πλαίσια του *jus in bello*) όπου ρητά προβλέπεται. Αρκεί προς το παρόν να υπογραμμιστεί ότι η συντριπτική διεθνής πρακτική συνδέει τη στρατιωτική αναγκαιότητα με τις ανάγκες ασφάλειας **μόνο των στρατιωτικών δυνάμεων μίας κατέχουσας δύναμης εντός των κατεχομένων** κι όχι με άλλες γενικότερες ανάγκες ασφάλειας, υπό τον ασφικτικό πάντα έλεγχο της αρχής της αναλογικότητας, η οποία διατρέχει το σύνολο των διατάξεων του *jus in bello*. Για πρώτη φορά νομολογήθηκε ρητά¹² ότι η παρέκκλιση της στρατιωτικής αναγκαιότητας, όπου αυτή επιτρέπεται, εφαρμόζεται και μετά το πέρας των εχθροπραξιών, σε συστοιχία με τη διεθνή πρακτική, ενώ, σύμφωνα με εύστοχη παρατήρηση της **Δικαστού Higgins**,

«[...] το σημαντικό αρνητικό φορτίο της δημιουργίας του τείχους στους ώμους του πληθυσμού της Δυτ. Όχθης δεν μπορεί να

¹⁰ The Administration of Occupied Territory in International Law, στο συλλογικό έργο της Playfair Em. (Ed.), International Law and the Administration of Occupied Territories, Clarendon Press, Oxford 1992, 262 – 263.

¹¹ Παράγ. 135 – 137.

¹² Παράγ. 135, in fine.

δικαιολογηθεί λόγω στρατιωτικής αναγκαιότητας»

13.

9. Το Δικαστήριο, είναι αλήθεια, υπήρξε εξαιρετικά συνοπτικό σε ορισμένα σημεία: αφού επισήμανε ότι οι περισσότερες από τις εξεταζόμενες υποχρεώσεις του Ισραήλ, ως κατέχουσας δύναμης, δεν προβλέπουν παρεκκλίσεις (λ.χ. άρθρ. 46 Χάγης, άρθρ. 47 Γενεύης), οπότε είναι νόμω αβάσιμη κάθε σχετική επίκληση στρατιωτικής αναγκαιότητας, στράφηκε στην αξιολόγηση της στις περιπτώσεις της βίαιης μεταφοράς πληθυσμού, των απελάσεων και της καταστροφής της ιδιωτικής περιουσίας, όπου δηλαδή η στρατιωτική αναγκαιότητα προβλέπεται *expressis verbis*, διακρίνοντας την περίπτωση μεταφοράς εποίκων σε κατεχόμενα, η οποία απαγορεύεται ανεξαιρέτα. Δικαιολογημένη είναι η παρατήρηση του Δικαστή **Owada**¹⁴ ότι το Δικαστήριο, ενεργώντας *proprio motu*, θα έπρεπε να είχε εξετάσει πιο επισταμένα τους ισχυρισμούς του Ισραήλ σχετικά με τη στρατιωτική αναγκαιότητα. Παρά ταύτα,

«[...] από την αξιολόγηση του ενόπιον του υλικού [...]»,

όπως επί λέξει αναγράφεται¹⁵, το Δικαστήριο δεν πείσθηκε για την ύπαρξη πραγματικής και δικαιολογημένης ανάγκης. Ατυχώς, πουθενά δε γίνεται αναφορά, έστω και εν σπέρματι, στην αρχή της αναλογικότητας, αν και κάτι τέτοιο ήταν μάλλον επιβεβλημένο, έστω για καθαρά διδακτικούς λόγους. Ο Δικαστής **Kooijmans** ήταν ιδιαίτερα επικριτικός στο σημείο αυτό. Ο ίδιος θεωρεί¹⁶, μετά από πειστικότητα ανάλυση, ότι το όλο καθεστώς είναι καταφανώς (“manifestly”) δυσανάλογο με τα συμφέροντα που το Ισραήλ επιδιώκει να προστατεύσει.

¹³ Χωριστή Γνώμη, παράγ. 40 in fine.

¹⁴ Χωριστή Γνώμη, παράγ. 2.

¹⁵ Παράγ. 137 της Γνωμοδότησης.

¹⁶ Χωριστή Γνώμη, παράγ. 34.

10. Στην πραγματικότητα το Δικαστήριο γνωμοδότησε δια παραπομπής, αναφερόμενο κι αποδεχόμενο το περιεχόμενο εγγράφων που είχε στη διάθεσή του, δηλ. ενός μεγάλου ντοσιέ με πληροφορίες, την έκθεση Ειδικού Εισηγητή, την έκθεση του Γεν. Γραμματέα Η.Ε. αλλά και αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου του Ισραήλ. Σύμφωνα με το Δικαστή **Buergenthal**, το Δικαστήριο δεν είχε στη διάθεσή του στοιχεία (ιδίως από το Ισραήλ), με αποτέλεσμα η δοθείσα γνωμοδότηση να στερείται επαρκούς αιτιολογίας¹⁷. Εντύπωση, ωστόσο, προκαλεί ότι σε άλλο σημείο της ίδιας Δήλωσής του ο ίδιος Δικαστής παραπέμπει σε πυκνή επιχειρηματολογία του Ισραήλ, η οποία αποτελεί τμήμα του υλικού που τα Η.Ε. είχαν θέσει υπ' όψιν του Δικαστηρίου¹⁸. Αλλά κι η Δικαστής **Higgins**, αν και συμφωνεί με το Διατακτικό, καταγράφει τη διαφωνία της σε ό,τι αφορά την προσέγγιση του προβλήματος, αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι

«[...] θα έπρεπε να είναι πιο ζυγισμένο»¹⁹,

δηλ. να μην απευθύνεται κατά βάση στο Ισραήλ. Με όλο το σεβασμό, φαίνεται ότι έχει διαλάβει της προσοχής της Πρώτης γυναίκας στην Έδρα ότι τα τεθέντα ερωτήματα αναφέρονται ρητά στην πρακτική του Ισραήλ και πρέπει να τύχουν απάντησης. Πάντως, δεν είναι η πρώτη φορά που το Δικαστήριο γνωμοδότησε δια παραπομπής. Στις γνωστές Γνωμοδοτήσεις του για τη Νομιμότητα των Πυρηνικών Όπλων και για το Νομικό Καθεστώς της Δυτ. Σαχάρας, το Δικαστήριο έλαβε σοβαρά και σχεδόν αποκλειστικά υπόψη παρόμοια έγγραφα. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι η κριτική που έχει ήδη δεχθεί η Γνωμοδότηση για δήθεν έλλειψη εμπεριστατωμένης αιτιολογίας, όσον αφορά τα ζητήματα που ανέκυψαν σχετικά με το ανθρωπιστικό δίκαιο, είναι μάλλον υπερβολική και φαίνεται ότι παραγνωρίζει την έννοια και την εφαρμογή της γνωμοδοτικής λειτουργίας του Δικαστηρίου.

¹⁷ Δήλωση, παράγ. 3.

¹⁸ Ορ. cit., παράγ. 7 – 8.

¹⁹ Ορ. cit., παρ. 18.

11. Όσον αφορά τις επιμέρους προβλέψεις σχετικά με την απαγόρευση δημογραφικής αλλοίωσης των Κατεχομένων και του σεβασμού της ιδιωτικής περιουσίας του εκεί πληθυσμού, σε σχέση με την κατασκευή του τείχους και των παρελκομένων του, το Δικαστήριο δεν προχώρησε σε ιδιαίτερη ανάλυση. Τη συμφωνία του στο συγκεκριμένο *dictum* του Δικαστηρίου κατέγραψε ακόμα και ο Δικαστής **Buerghenthal**. Άλλωστε, το τεχνικό περιεχόμενο των άνω υποχρεώσεων της Κατέχουσας Δύναμης είναι γνωστό και, γενικά, δεν αμφισβητείται. Το ενδιαφέρον έγκειται στο ότι για πρώτη φορά οι συγκεκριμένες άνω υποχρεώσεις της Κατέχουσας Δύναμης (απόλυτες και μη), ανεξάρτητα από το πλήρες κι αυτόνομο κυρωτικό περιεχόμενό τους, αποτελούν τις αναγκαίες συνιστώσες, οι οποίες διαμορφώνουν την απάντηση στο τεθέν σύνθετο ερώτημα. Έτσι, το Δικαστήριο συνέδεσε μ' επάλληλες σκέψεις την παράνομη αλλοίωση του πληθυσμιακού στοιχείου και την καταστροφή των περιουσιών του τελευταίου με την κατασκευή του τείχους και την εξ αυτού συναγόμενη εν τοις πράγμασι δυνατότητα παράνομης προσάρτησης μέρους του κατεχόμενου εδάφους στην κυριαρχία της Κατέχουσας Δύναμης. Με άλλες λέξεις, φώτισε το πυκνό πλέγμα διατάξεων του σκληρού πυρήνα του ανθρωπιστικού δικαίου, με υπόβαθρο τις θεμελιώδεις αρχές του Χάρτ.Η.Ε., ιδίως του άρθρου 2 παρ. 4. Η επισήμανση του Δικαστή **Koroma** σχετικά με τον κατοχικό (σε αντίστιξη προς τον κυριαρχικό) χαρακτήρα των μονομερών ενεργειών του Ισραήλ, ιδίως σε ό,τι αφορά την απαγόρευση κάθε νομικής αλλοίωσης των κατεχομένων ως τέτοιων, υπό την ερμηνεία του Χάρτη Η.Ε. είναι άκρως διδακτική και εξόχως πρακτική: για τη διεθνή κοινότητα έχει συσταθεί ένα «ιερό εμπόιστευμα», προκειμένου ν' αποτραπεί αποτελεσματικά κάθε μονομερής αλλαγής, έμμεση ή άμεση, στο *status* των κατεχομένων.

Κυρίες και κύριοι,

12. Ο χαρακτηρισμός για «έλλειψη νομολογιακής βαρύτητας» της Γνωμοδότησης, που δόθηκε από τον **David Kretzmer**²⁰, μ' επιδοκιμαστική επίκληση σχετικού *dictum* της Δήλωσης του Δικαστή **Buergethal** φρονώ, με όλο το σεβασμό, ότι είναι άστοχος. Τούτο διότι το Δικαστήριο δεν κλήθηκε να τάμει μία διεθνή διαφορά αλλά ν' απαντήσει σε συγκεκριμένα ερωτήματα, τα οποία αφορούσαν ένα κατά οικουμενική ομολογία περίπλοκο διεθνές ζήτημα. Εξάλλου, η απουσία μίας διαφορετικής τοποθέτησης, την οποία θα πρόσφερε η επί των ουσιαστικών ζητημάτων που εξετάστηκαν συνεισφορά του Ισραήλ, επέδρασε στο βάθος της νομικής αξιολόγησης. Αναντίρρητα, το Ισραήλ δεν ήταν νομικά υπόχρεο να παράσχει εξηγήσεις για την πρακτική του (το άρθρο 66 παρ. 2 του Κατ.Δ.Δ. κάνει λόγο μόνο για *δικαίωμα* συμμετοχής στη διαδικασία), η δε μη συμμετοχή του (σε θέματα ουσίας) δεν είναι αποφασιστική. Είμαι βέβαιος, ωστόσο, ότι θα ήταν, αναμφισβήτητα, σε όφελός του η ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας του σχετικά με το περιεχόμενο των διεθνών του υποχρεώσεων, δίνοντας ταυτόχρονα την ευκαιρία στο Δικαστήριο να προσδιορίσει ακριβέστερα και ίσως πιο λεπτομερειακά την απάντησή του προς τη Γ.Σ.

Κυρίες και κύριοι,

Η πίεση του χρόνου είναι ασφυκτική, γι' αυτό και θα είμαι λακωνικός.

13. Ο **Rosenne** έχει επισημάνει στο General Course της Ακαδημίας Διεθνούς Δικαίου το 2001 ότι το δίλημμα του ανθρωπιστικού δικαίου στις αρχές του 21^{ου} αιώνα είναι η εμφανής απομάκρυνσή του από τα πεδία των ενόπλων συρράξεων, δηλαδή η απόστασή του από την πραγματικότητα της σύγχρονης ασύμμετρης ένοπλης σύρραξης²¹. Ο **George Aldrich** συμπληρώνει ότι

²⁰ Βλ. Ανωτέρω υποσημείωση 8, AJIL 99 (2005) 88, 102.

²¹ Όπως έχουν εκδοθεί στο *The Perplexities of Modern International Law*, Martinus Nijhoff, Leiden 2004, 178.

«η ουσιαστική πρόοδος κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα στην ανάπτυξη και αποδοχή του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου έχει κατά βάση υπονομευθεί από τη συχνή αποτυχία συμμόρφωσης προς το δίκαιο αυτό»²².

14. Τίποτα δεν είναι πιο αληθινό από τις παρατηρήσεις αυτές, εάν στραφούμε για λίγο στα ακανθώδη ζητήματα πολεμικής κατοχής που έχουν εμφανισθεί στο Ιράκ.

15. «Το Δικαστήριο», όπως είχε προ πενήνταετίας παρατηρήσει ο **Sir Hersch Lauterpacht**,

«δεν θεωρεί εαυτό ελεύθερο ν' αρνηθεί τη χορήγηση μίας γνωμοδότησης εξαιτίας πολιτικών ζητημάτων ή για λόγους δικής του ευκολίας»²³.

Η συμμετοχή του Δικαστηρίου στις δραστηριότητες του ΟΗΕ κι η διαφώτιση των λοιπών οργάνων για την ακολουθητέα νόμιμη πορεία πρέπει να συμβαδίζει αρμονικά με τη σταθερή πρακτική των Κρατών, ιδίως στα θέματα ερμηνείας, εφαρμογής και συμμόρφωσης προς τους θεμελιώδεις κανόνες του *jus in bello*. Τίποτα δεν διέτρεχε περισσότερο αρμονικά το περιεχόμενο της χορηγηθείσας γνωμοδότησης.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή Σας.

Αθήναι, 17 Δεκεμβρίου 2005

²² Improving Compliance with the Laws Applicable in Armed Conflict: A Work in Progress, στο συλλογικό έργο των Lal Chand Vohrah et al., *Man's Inhumanity to Man – Essays on International Law in Honour of Antonio Cassese*, Kluwer Law International, The Hague 2003, 1, 9.

²³ *The Development of International Law by the International Court*, Reprint 1982, Grotius Publ. Cambridge, 250 loc. cit.